

Verslag 9e Messiaans Beraad op 20 april 2008

Sprekers: Evert Bloemen, arts en medewerker van Stichting Pharos, (het Landelijk Kenniscentrum voor Vluchtelingen en Gezondheid), Marijke Bijl, medewerker van OKIA (Ondersteunings Komitee Illegale Arbeiders) en Arjen Leerkes, socioloog, hij deed onderzoek naar de verhouding tussen illegaliteit en criminaliteit.

- Locatie: De Rode Hoed, Amsterdam

Woord dat aanhoudt

Drie gasten die ieder vanuit hun eigen specialisme iets kwamen zeggen over het thema 'illegalen', oftewel: mensen die zonder papieren (geen generaal pardon) toegang zoeken tot gezondheidszorg, werk, wonen en op vele andere terreinen. Tussen 1991 en 2008 is het aantal 'illegalen' gestegen van ongeveer 50.000 tot 150.000.

De toenemende bureaucratisering maakt hun positie steeds zichtbaarder, maar werkt ook als een uitsluitingstrategie. Het beleid is nu: oppakken, vastzetten en uitzetten. Waar terugkeer geen optie is, om wat voor redenen dan ook, belanden velen op straat en vervallen zo in wat Leerkes 'bestaanscriminaliteit' noemt.

Bloemen maakt in de praktijk mee welke vragen en knelpunten er zijn met betrekking tot illegalen. Hij werkte in de tachtiger jaren als arts in vluchtelingenkampen in Zuidoost-Azië, vervolgens als huisarts in Nederland en later bij GGZ Riagg in Utrecht. Sinds de koppelingswet van 1996 is er sprake van die eerder genoemde uitsluitingstrategie. Artsen konden eerst nog van verschillende potjes gebruik maken, om de zogenoemde 'dubieuze debiteuren'-kosten te vergoeden. In de praktijk blijken de regelingen echter steeds ingewikkelder en tijdrovender. Er was ook angst voor een toenemende aantrekkingskracht van de steden. Mensen werden soms onverantwoord laat geholpen. Bloemen geeft het voorbeeld van een Congolese vrouw van ongeveer 75 jaar die door een baliemedewerker van het ziekenhuis werd geweigerd. Ze werd op straat gezet bij een bushokje en raakte halfzijdig verlamd als gevolg van een buikinfectie. Ze kwam uiteindelijk alsnog in een ander ziekenhuis terecht omdat er sprake was van noodzakelijke medische zorg.

De discussie over 'medisch noodzakelijke zorg' of 'noodzakelijke medische zorg' roept bij artsen ergernis op, omdat zij niet op de stoel van de jurist willen zitten, maar hun werk als arts willen doen.

Er is sprake van een glijdende schaal: nieuwe zorgverzekeringswet → verplicht verzekerden → onverzekerden → onverzekerbare onverzekerden → illegalen. Door de DBC (diagnose behandelcombinaties) wordt toegang tot zorg nog complexer.

In de praktijk blijkt dat er nog relatief veel zorg wordt verleend als gevolg van individuele keuzes van artsen die humaniteit hoog in het vaandel houden, maar structureel wordt het moeizamer.

In 2006 merkten straatdokters in Rotterdam die patiënten door moesten verwijzen, dat er steeds meer weerstand vanuit de ziekenhuizen kwam. Na overleg tussen wethouder en de directie ziekenhuizen kwam er een systeem van verdeling per regio.

Bij psychiatrische zorg is het nog complexer, omdat de GGZ nauwelijks toegankelijk is voor dak-, thuisloze en psychisch getraumatiseerde patiënten. Psychiaters weigeren soms ook behandeling omdat er sprake is van 'levensomstandigheden met weinig perspectief'.

De commissie Klazinga publiceerde het rapport 'Arts en vreemdeling' –over zorg aan illegalen. Daarin geven artsen aan: zorg moet! Niet op basis van het uitsluitingsbeleid zorg uitstellen, maar kijken naar het belang van de patiënt.

Wat kan het Messiaans Beraad doen bij misstanden, wanneer normen overschreden worden? Een aanklacht indienen door middel van inschakeling van het medische tuchtcollege. Publicaties, de pers inschakelen.

In de taal van 2008: ALTIJD eerst zorg bieden! Dan verder meekijken naar wat kan bijdragen aan verbetering van de illegaal, naar het vervolgtraject.

Als tweede sprak Marijke Bijl, medewerker van Ondersteunings Komitee Illegale Arbeiders.(OKIA). Ze werkte in 1980 als activiteitenbegeleider in maakte kennis met mensen die zonder papieren in de tuinbouw in het Westland werkten. Voorheen werden zij 'spontane migranten' genoemd; mensen uit diverse landen, zonder papieren, maar sinds de Wet Buitenlandse Werknemers veranderde dit in 'illegalen'. Dit was vooral bedoeld om uitbuiting door werkgevers tegen te gaan (Bijl hoorde verhalen van mensen die onder slechte omstandigheden en teveel uren moesten werken), maar op hetzelfde moment ontstond hierdoor het uitsluitingsmechanisme.

Sinds de koppelingswet zijn mensen zonder papieren niet meer verzekerd. Bijl deed onderzoek ('Onzichtbaar achter glas') naar de werkomstandigheden in de tuinbouwsector van het Westland. Het economisch systeem drijft werkgevers op om zo goedkoop mogelijke arbeidskrachten in te schakelen. De tuinbouwsector is zeer arbeidsintensief. Na de Tweede Wereldoorlog waren het steeds minder de kinderen van tuinders die het werk overnamen, maar in de zestiger jaren de Turken, Marokkanen en later ook uit velen afkomstig uit andere landen. Door de koppelingswet werd 80% wit werk verruild door zwart werk. De werkomstandigheden werden slechter: er was geen directe relatie met de werkgever: via uitzendbureaus o.i.d.; mensen waren niet meer zeker van hun baan (sommigen werkten al ruim 17 jaar bij dezelfde baas). Nu is er sprake van nog goedkopere krachten, bijvoorbeeld Polen die de 'trouwe werkkrachten' vervangen. Marktwerking is zowel ten nadele van de werknemers als de werkgever: de druk van steeds meer concurrentie wordt groter mede door supermarkketens die de prijs drukken.

Mensen moeten harder werken voor minder geld.

Ook de rol van de Arbeidsinspectie met betrekking tot veiligheid is dubbel. Voor illegale arbeiders is er geen verweer of klacht mogelijk. Dit leidt tot de toename van onzichtbaarheid. Om die reden alleen al is het doen van onderzoek zo belangrijk.

Bijl pleit voor het zichtbaar maken van werkomstandigheden en een Arbeidsinspectie die ook rekening houdt met illegale werknemers, ruimte biedt om aangifte te doen zonder directe uitzetting.

In de discussie werd bepleit:

Onderzoek door overheid – in de lijn van globalisering – naar een systeem van tijdelijke werkkrachten, dat wil zeggen: buitenlandse werknemers die dankzij het werk hier, meewerken aan het verbeteren van de economie in hun thuisland. Geld hier verdiend, gaat direct naar het thuisland, om zo in de lijn van ontwikkelingssamenwerking op meer niveaus, toe te werken naar een rechtvaardiger verdeling van geld en middelen.

De derde spreker was Arjen Leerkes, die onderzoek deed naar de verhouding tussen illegaliteit en veiligheid. Hij interviewde vele mensen die in detentie

zijn geraakt ten gevolge van illegaal verblijf en zogenaamde bestaanscriminaliteit. Hij gaf duidelijk aan dat het hier meestal niet ging om degenen die zich bezighielden met drugshandel e.d.

Hij gaf een schrijnend voorbeeld van hoe iemand langzaam in de ellende wegzakte: een Liberiaanse man -gehuwd en kinderen in Nederland – had een verbijfsstatus. Vanwege familieomstandigheden moest hij naar Amerika – kwam te laat terug en raakte in de illegaliteit. Eerst deed hij diverse pogingen om zich via kennissen staande houden (inmiddels was hij gescheiden) en vervolgens ontstond de glijdende schaal. Toen hij met valse papieren opgepakt werd op vliegveld Rotterdam, gaf hij zich zonder enig verweer over en sprak de veelzeggende woorden: 'I am just trying to live mij life' Er is duidelijk een toename van criminaliteit in directe relatie tot het vreemdelingenbeleid. Ook is er een duidelijke verandering zichtbaar van uitsluiting naar opsluiting.

Een andere categorie is de illegaal die geen delict heeft gepleegd, maar in detentie zit – Arjen vergelijkt dit systeem met het "armenhuis" van vroeger. En wanneer blijkt dat legalisering of terugkeer naar het thuisland niet mogelijk is, belandt deze illegaal vaak uiteindelijk op straat. Ook hier is belangrijk dat door middel van onderzoeken zichtbaar wordt wat er gaande is.

In de discussie kwam naar voren dat de beeldvorming ook een negatieve rol speelt. De term 'illegaliteit' roept snel op dat het gaat om mensen die crimineel zijn. Maar onderzoek naar de omstandigheden, die mogelijk kunnen leiden tot dat criminele gedrag, kunnen duidelijk maken wat er aan de hand is en zo mogelijk wat verbeterd kan worden.

Geen eenvoudige weg, maar wel noodzakelijk.

Wat kan het Messiaans Beraad doen? Alert blijven met betrekking tot taalgebruik en beeldvorming. Op zoek blijven gaan naar nuances, zicht houden op individuele omstandigheden. Met elkaar blijven zoeken naar wat de ondergrens moet zijn: recht op toegang tot basisvoorzieningen (opvang, zorg, menswaardige werkomstandigheden, enz).

Veel woorden hoorde ik en zeker geen eenvoudige, eenduidige vraagstukken. Laten we in ieder geval doorgaan – op welke plek, met hoe vele dan ook – met oog te houden voor een rechtvaardige wereld, waar een mens, illegaal of niet – er mag zijn!

Verslag van Marga Bruijn, bewerkt door Geeske Hovingh